

ЗАПОЗИЧЕНІ СЛОВА У ТВОРІ Ю. М. МУШКЕТИКА «СМЕРТЬ СОКРАТА»

Ільїна О. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»
м. Харків, Україна*

Не викликає подиву той факт, що мовотворчість Ю. М. Мушкетика характеризується наявністю значної кількості запозичень із різних мов. Це пояснюється тим фактом, що Ю. М. Мушкетик тяжів до історичної тематики у своїх художніх пошуках і намагався якнайточніше передавати колорит тієї чи тієї доби, тієї чи тієї місцини. Тож і трапляються у творах майстра слова грецизми, полонізми, англіцизми, запозичення з тюркських мов.

Якщо говорити про семантичний поділ запозичень, то тут виокремлюємо кілька груп. До першої належать слова, що позначають представників влади: «*Не називай їх, якщо того не забажає сам принцепс*» [1, с. 29], принцепс – це правитель Римської держави передімператорської доби [1, с. 29], «*Стратег Феоген простував на удари дзвона*» [1, с. 3], «*Двоє рабів несли корзини, один – патерицю стратега*» [1, с. 3], «*Коли солдати оточили старий зруйнований мур, що захищав віллу, Гавій Сільван, трибун преторіанської когорти, рушив до воріт*» [1, с. 26], «*втоптували в це холодний брук сотні підошов <...> метеків, вершників, рабів, різьбярів, виноробів, софістів, гончарів, архонтів, селян*» [1, с. 3].

Другу групу репрезентують лексеми на позначення представників різних професій чи соціальних груп: «*Двоє метеків, котрі важко похитуючись, йшли назустріч Феогену, несучи на довгій тичині пов'язаних гусей, дали йому дорогу*» [1, с. 4], де метеки – це чужинці, які оселилися в певному полісі; «*Диво, як можуть захоплюватися словоплетивом молоді люди, навіть ефеби*» [1, с. 8], де ефеби – це юнаки, що досягли повноліття (18 років) та становили особливий клас – учнівську молодь; «*Нікарх старший від Феогена на кілька весен, у свій перший бойовий похід Феоген ішов під рукою лохага Нікарха*» [1, с. 10], де лохарг – військовий, сотник.

Подекуди назви професій мають більш вагому функцію, ніж просто передача місцевого колориту. Наприклад, у порівняння думки з мечем

у рядках «а думка зближувала, мов меч *гоніти*» [1, с. 8] експліковано такі ознаки мислительного процесу, як несподіваність, швидкість та яскравість. Сполучникова порівняльна конструкція в мікроконтексті «*Сонце котилося за гори, воно було червоне, немов залитий кров'ю щит пельтаса*» [1, с. 10] базується на метафорі за формою та кольором – пельтас – це напівлегкий піхотинець, який мав на озброєнні круглий щит. Таким чином, Ю. М. Мушкетик порівнює вечірнє сонце із закрававленим щитом.

Третя група представлена назвами одягу: «*За ним притиснувся до стіни, пропускаючи стратега, юнак у пурпурнім *гіматії*, шанобливо схилив голову*» [1, с. 4], «*не брудню я, а зчищаю бруд. Тільки не з *гіматіїв*, а з душі*» [1, с. 6], «*Либонь, сьогодні він востаннє розстелить на ньому *хітон**» [1, с. 19].

Наступна група – це назви установ: «*...котрі плинули, вбирали в себе інші й врешити вихлюпували на *агору**» [1, с. 3], де *агора* – ринкова площа; «*Ратними й державними подвигами розписано немало герм головного портика храму Зевса*» [1, с. 3], «*Либонь, у *гімнасії**» [1, с. 10], де *гімнасій* – це виховно-освітня установа; «*Я не був у *палестрі**» [1, с. 10], де *палестра* – приватна школа, у якій навчалися хлопчики від 12 до 16 років.

Ще одна група – назви човнів: «*Вернутися, поки меч афінян не одточений і поки не виткані нові вітрила на *трієри**» [1, с. 4], *трієра* – це бойовий корабель із трьома ярусами.

Наявні в мовотворчості письменника й прикметники, які вказують на місце походження чи виготовлення предмета: «*То не фарба червоніє на *пантеліконському* мрамурі – кров батьків!*» [1, с. 9]

Слова-варваризми, що позначають привітання: « – *Хайре!* – *привітався Нікарх*» (радуса) [1, с. 10], *хайре* – це доволі поширене вітання в Давній Греції, яке можна перекласти як *радуйся*.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що Ю. М. Мушкетик активно послуговується запозиченими словами, створюючи необхідний колорит, а також досягаючи певної стилістичної мети.

Література:

1. Мушкетик, Юрій Михайлович. Смерть Сократа : повісті, оповід. Харків : Фоліо, 2008. 316, [2] с.
2. П'янов В. З високих вершин: Штрихи до портрета Ю. Мушкетика. *Вітчизна*. 2001. № 9/10. С. 87–116.
3. Павличко Д. Погляд з глибини нації: Ю. Мушкетик. *Літературна Україна*. 2009. № 13. 2 квітня. С. 2.

4. Русанівський В. Знайдене слово: (Про мову творів Ю. Мушкетика). *Мовознавство*. 2000. № 4/5. С. 4–7.
5. Федоровська Л. Місткість «малої» форми: Новели Ю. Мушкетика. *Вітчизна*. 1982. № 4. С. 188–193.
6. Шпиталь А. Історична проза Юрія Мушкетика. *Київська старовина*. 1999. № 3. С. 46–54.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-3>

ПРОТОТИПИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОДАХ

Ключник Т. О.

*аспірантка кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Питання формування прототипів безпосередньо стосується процесів категоризації дійсності та упорядкування картини світу. Категоризацію можна розглядати і як процес (віднесення об'єкта до певної категорії), і як результат діяльності (членування явищ дійсності на групи й класи) [7, с. 146]; саме в контексті цієї наукової парадигми розглядається проблема прототипів [1, 2, 6].

Прототип є характерним поняттям конкретної категорії, тобто центром певної сутності [4, 8]. Основним призначенням будь-якого прототипу є повне окреслення найважливіших ознак певної категорії в одній подобі чи об'єкті.

«Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь» [5, с. 472–480] фіксує такі прототипні образи у сфері інтелекту, де провідними суб'єктами є людина і тварина, рідше – певні предмети побуту, явища природи та позаземні сутності.

Найчастотнішими атрибутивами для поєднання з прототипним образом є лексеми *розумний, вчений, зарозумний, кмітливий, мудрий, премудрий*. Категоризація словникових даних здійснена у межах окремих культурних кодів:

1) антропний код (*розумний як жид, розумний як рабин жидівський, мудрий ніби як дід, розумний як старий, мудрий як ворожिला, мудрий як фішкаріш, розумний як міністр, розумний як очкарік, розумний як письменний, розумний як професор, премудрий*